

ANATOMIA I ALQUÍMIA: BERNARDINO MONTAÑA DE MONSERRATE

Metge i cirurgià reial, Bernardino Montaña de Monserrate (Barcelona, ca. 1480 – Valladolid, 1558) és autor del primer tractat d'anatomia publicat en castellà. La seua trajectòria científica i les seues dades biogràfiques són escasses i les principals referències a la seua personalitat científica procedeixen de les grans obres d'erudició biobibliogràfica del segle XIX. El nom indica que probablement va nàixer a Catalunya; sabem que va ser metge i cirurgià de l'emperador Carles V. Segons el seu propi testimoni, va residir i va cursar estudis de medicina fora d'Espanya, probablement a Montpeller, un dels principals reductes de la medicina europea del seu temps, i va viure la major part de la seua vida a Valladolid. En aquella universitat va ocupar la càtedra d'anatomia i des de 1537 va ser metge i cirurgià de cambra de l'emperador. A Valladolid va escriure, ja a una edat avançada, el seu *Libro de la Anothomia del hombre* (1551), l'única obra impresa que se li coneix, la qual constitueix el primer tractat d'anatomia escrit en llengua castellana, publicada uns anys abans de la *Historia de la composición del cuerpo humano* (1556), on Juan Valverde de Amusco feia la primera descripció de la circulació pulmonar o menor en un tractat d'anatomia.

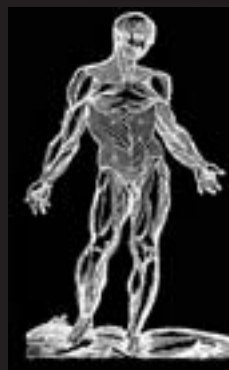
Sobre el tarannà personal i científic de Montaña és eloqüent el testimoni de l'erudit noucentista Hernández Morejón, qui, en la seua història biobibliogràfica de la medicina espanyola, afirmava que, ja en la seua senectud, «es feia conduir en una llitera per no poder caminar, desgastat pels anys i turmentat per la gota...» per escoltar les explicacions anatòmiques del seu successor en la càtedra d'anatomia val·lisoletana, Alfonso Rodríguez de Guevara. Anastasio Chinchilla, l'altre gran erudit de la historiografia mèdica del XIX espanyol, diu que Montaña havia nascut a Barcelona i afirma que, després d'estudiar a Itàlia, va tornar a Espanya el 1513, quan, a més d'exercir com a metge de prestigi, va publicar la seua obra anatòmica, estant ja jubilat.

El tractat d'anatomia de Montaña va seguit d'un apèndix en què relata la seua interpretació al·legòrica d'un somni que li havia relatat el marquès de Mondéjar, de qui era metge. L'anàlisi que Montaña fa del somni del marquès de Mondéjar constitueix una veritable síntesi dels coneixements fisiològics del galenisme, exposats literàriament mitjançant una al·legoria simbòlica de caràcter domèstic. Es tracta d'un estil literari semblant al que es feia servir habitualment en la literatura científica renaixentista, com en el cas dels *Diàlegs* de Galilei o de la *Declaració en suma breu de l'orgànica i meravello-*

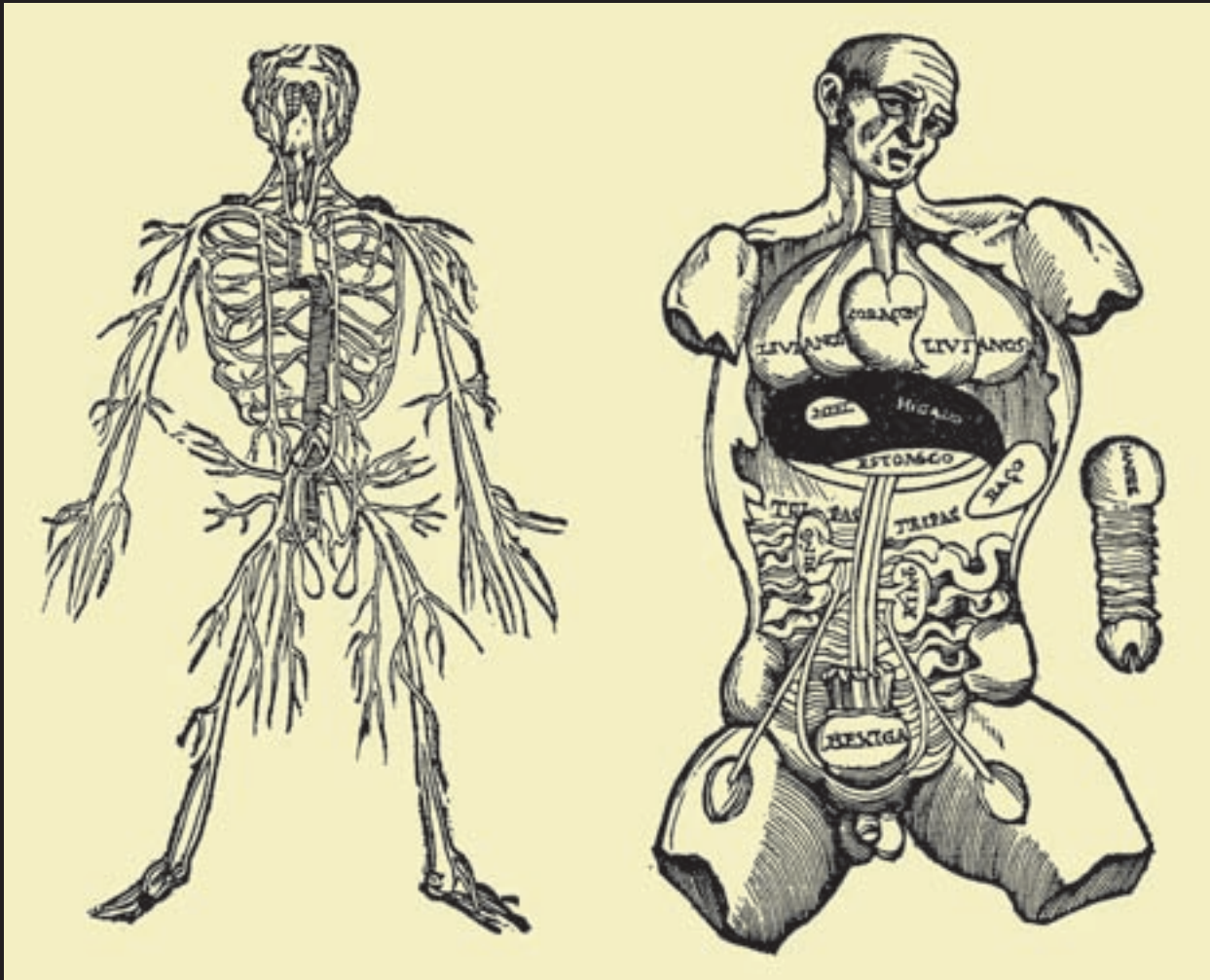

© Biblioteca Històrica-Mèdica Vicent Peset Llorca, Universitat de València

A dalt, portada del *Libro de la Anothomia del hombre* de Bernardino Montaña de Monserrate, extreta de la reproducció faximil editada per Paris-Valencia (València, 1998). A sota i en la pàgina següent, diferents figures que il·lustraven l'obra i mostren els músculs, les artèries i els òrgans dels cos humà.

«EL LLIBRE DE MONTAÑA ÉS UNA DEMOSTRACIÓ PALPABLE DE LA PLURALITAT DE CORRENTS CIENTÍFICS DEL RENAIXEMENT I DEL PROCÉS DE CRISI I DESCOMPOSICIÓ DE LA MEDICINA GALÈNICA»

sa composició del microcosmos del metge Luis Lobera de Àvila. Les metàfores urbanes, militars i domèstiques per descriure l'estructura i el funcionament del cos humà van ser molt freqüents en la concepció organicista del cosmos i del cos humà vigent en el Renaixement, probablement per influència del neoplatonisme.

El *Libro de la Anothomía* de Montaña respon a una concepció semblant a la dels principals tractats d'anatomia europeus de mitjan segle XVI, com el del francès Henry de Mondeville o l'anglès Thomas Vicary. Eren les primeres obres d'anatomia que deixaven de banda el llatí i estaven escrites en llengües vulgars perquè foren accessibles a la formació de cirurgians i barbers. Oferien un saber anatómic actualitzat i responien a una mentalitat mèdica derivada de l'avicenisisme, o galenisisme arabitat. Tanmateix, en el cas de Montaña, és destacable la presència de concepcions fisiològiques derivades de l'alquímia, que li permeten explicar, per exemple, la composició de la sang, la fabricació dels esperits orgà-

nics (naturals, vitals, animals) i les fermentacions orgàniques. Segons es desprèn de la lectura del seu llibre, Montaña es basava en experiències de destil·lació pròpies, que li feien aportar concepcions alquímiques de la digestió gàstrica, a més d'aplicar l'anàlisi pròpia de l'*ars separatoria* a la composició de la sang, l'orina i altres fluids orgànics. És destacable que la mentalitat científica de Montaña de Monserrate responia a una defensa a ultrança de l'experiència sensible com a font del coneixement científic, cosa que es traduïa no només en l'observació clínica, sinó també en la pràctica de disseccions de cadàvers per conèixer l'anatomia humana i en la pràctica d'experiments de vivisecció amb animals per estudiar la fisiologia. El llibre de Montaña és una demostració palpable de la pluralitat de corrents científics del Renaixement i del procés de crisi i descomposició de la medicina galènica. Una obra de gran valor històric i artístic.

JOSEP LLUÍS BARONA
Catedràtic d'Història de la Ciència. Universitat de València